

Katarina Ivković¹

UDC 331.56:378

378-057.19

Originalan naučni rad

Primljen: 20. 08. 2023.

Prihvaćen: 29. 12. 2023.

ODNOS IZMEĐU NEZAPOSLENOSTI, STILOVA PREVLADAVANJA, PERCIPIRANE SOCIJALNE PODRŠKE I ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM KOD OSOBA SA VISOKOM STRUČNOM SPREMOM

REZIME: Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju odnosi između percipirane socijalne podrške, stilova suočavanja i zadovoljstva životom, kao i da se ispita da li postoje razlike u pogledu ovih varijabli kada se uporede grupe nezaposlenih i zaposlenih osoba sa visokom stručnom spremom. Uzorak je obuhvatio 236 učesnika među kojima je 59,3% ženskog a 40,7% muškog pola (raspon godina 23–30, $M = 26,86$, $SD = 2,24$), od čega je 109 zaposlenih i 127 nezaposlenih učesnika. Rezultati ukazuju na to da je prosečan skor nezaposlenih niži na Percipiranoj socijalnoj podršci i Zadovoljstvu životom i da su percipirana socijalna podrška i strategije prevladavanja stresa usmerene na emocije zadovoljstva životom. Dobijeni rezultati su diskutovani uz osvrt na moguće intervencije.

KLJUČNE REČI: *nezaposlenost, visoka stručna sprema, zadovoljstvo životom, percipirana socijalna podrška, stil prevladavanja stresa*

¹ Doktorantkinja, Departman za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu, imejl: k03062023@gmail.com,

1. Uvod

Prethodna istraživanja su pokazala da nezaposlenost ima negativan uticaj na mentalno zdravlje i zadovoljstvo životom koji prevazilazi finansijske teškoće (Winkelmann, 2008). Snažno je povezan sa povećanim rizikom od morbiditeta, mortaliteta, problema sa mentalnim zdravljem i nižim nivoom zadovoljstva životom (Richter et al., 2020). Niži nivo zadovoljstva životom kod nezaposlenih nije univerzalan, pa se postavlja pitanje zašto se javlja samo kod nekih ljudi, tj. koji faktori mogu objasniti individualne varijacije.

Neki autori smatraju da dugotrajna nezaposlenost dovodi do toga da ljudi nauče kako da žive sa nezaposlenošću i da usklade svoja očekivanja (Clark, 2003; Winkelmann, 2008). Njihovo zadovoljstvo životom može čak i porasti ako bolje planiraju svoj budžet i slično (Clark, 2006). Međutim, rezultati nekih studija ukazuju na nepostojeću ili vrlo malu adaptaciju na nezaposlenost (Clark, 2006; Winkelmann & Winkelmann, 1998). Neka istraživanja su čak povezala dugotrajnu nezaposlenost sa nižim zadovoljstvom životom (McKee-Rian et al., 2005).

Istraživanja su pokazala da nezaposlenost negativnije utiče na muškarce nego na žene (Van der Meer, 2014; Winkelman, 2008). Pretpostavlja se da je to zbog toga što žene uglavnom rade poslove u domaćinstvu, što može kompenzovati neke od negativnih efekata nezaposlenosti (Ervasti & Venetoklis, 2010).

Nezaposleni koji su u braku navode da su zadovoljniji svojim životom (McKee-Rian et al., 2005). Bračni život, takođe, može da dovede do odgovornosti i obaveza koje pružaju priliku za angažovanje u aktivnostima koje doprinose nečijoj dobrobiti (Ervasti & Venetoklis, 2010).

Godine starosti negativno koreliraju sa zadovoljstvom životom kod nezaposlenih, čak i nakon što su kontrolisane brojne socio-demografske varijable (Pavlova & Silbereisen, 2012). Neki autori smatraju da nezaposlenost, po svoj prilici, nanosi psihološki manju štetu mlađim starosnim grupama nego starijim (Ervasti & Venetoklis, 2010).

Rezultati ranijih studija su pokazali promenu nivoa percipirane socijalne podrške nakon gubitka posla, što ukazuje na to da su nezaposlenost i socijalna podrška međusobno povezani (Kong et al., 1993).

Zaposlenost je povezana s većom percepcijom socijalne podrške (Flewellling et al., 2019; Cimarolli & Vang, 2006). Nezaposleni koji navode viši nivo socijalne podrške osećali su se psihološki bolje od onih bez takve podrške (Pinkuart i Sorensen, 2000; Mckee-Rian et al., 2005; Milner et al., 2016). Takođe, postoje dokazi o uticaju sva tri oblika percipirane socijalne podrške na osećaj blagostanja kod dugotrajno nezaposlenih mladih (Lorenzini, & Giugni, 2010).

Prevladavanje usmereno na problem povezano je sa boljim socijalnim prilagođavanjem i u slučaju nezaposlenosti, kao i kod ponovnog zapošljavanja (Sojo & Guarino, 2011; Solove et al., 2015). Studije pokazuju da je zadovoljstvo životom u pozitivnoj korelaciji sa problemski usmerenim prevladavanjem i u negativnoj korelaciji sa prevladavanjem usmerenim na emocije (Soikan et al., 2019). U jednoj studiji koja se bavila korelacijama zadovoljstva životom sa strategijama prevladavanja otkrivene su različite, uglavnom pozitivne asocijacije sa akcijom usmerenom na problem i kognitivnom ponovnom procenom (Korpela et al., 2018).

Mnoga istraživanja povezuju zadovoljstvo životom sa strategijama prevladavanja (Fischer et al., 2021), kao i sa percipiranom socijalnom podrškom (Baumeister & Leary, 1995; Diener & Oishi, 2005). Imajući u vidu da je nezaposlenost snažno povezana sa povećanim rizikom od morbiditeta, mortaliteta, mentalnim problemima i nižim nivoom zadovoljstva životom (Richter et al., 2020), važno je istražiti da li nezaposleni navode niže zadovoljstvo životom, kao i koji faktori doprinose većem zadovoljstvu životom kod nezaposlenih.

2. Metodologija

2.1. Cilj istraživanja

Kako bi se bolje razumela povezanost percipirane socijalne podrške, stilova prevladavanja i zadovoljstva životom, u ovom istraživanju ispituje se da li su percipirana socijalna podrška i stilovi prevladavanja prediktori zadovoljstva životom i da li postoje razlike u nivou zadovoljstva životom kada se uporede grupe zaposlenih i nezaposlenih sa visokom stručnom spremom.

2.2. Uzorak i postupak

Istraživanje je obavljeno na prigodnom uzorku od 236 ispitanika, 59,3% žena i 40,7% muškaraca (uzrast 23–30 godina; $M = 26,86$, $SD = 2,24$), od kojih je 109 zaposleno, dok je 127 nezaposleno sa prosečnim trajanjem nezaposlenosti 1,23 godine ($SD = 1,04$). Osnovi kriterijumi za uzorak bili su da ispitanici imaju visoku stručnu spremu i da su mlađi od 30 godina. Podaci su prikupljeni putem onlajn upitnika. Pre nego što su prešli na sekcije pitanja, ispitanici su potvrdili da su upoznati sa svojim pravima i pravilima testiranja.

2.3. Instrumenti

Coping Orientation to Problems Experienced Inventory (Brief-COPE; Carver, 1997; Srpska verzija vidi Živanović & Vukčević-Marković, 2019) jeste upitnik koji se sastoji od skale sa četiri moguća odgovora, od 1 – Uopšte to ne radim, do 4 – Često to radim, kojima se meri kako ispitanici prevladavaju stres. Postoje tri sveobuhvatna stila prevladavanja:

- Prevladavanje usmereno na problem, koje karakterišu facete aktivno prevladavanje, traženje informativne podrške, planiranje i pozitivno restrukturisanje;
- Prevladavanje usmereno na emocije, koje karakterišu facete izražavanje emocija, traženje emocionalne podrške, humor, prihvatanje, okrivljavanje sebe i religija;
- Prevladavanje izbegavanjem, koje karakterišu facete samodistakcija, negiranje, upotreba supstanci, izbegavajuća ponašanja.

Multidimensional Scale of Perceived Social Support (Zimet et al., 1988) sastoji se od 12 ajtema, gde se stepen slaganja izražava na sedmostepenoj Likertovoj skali, od 1 – Uopšte se ne slažem do 7 – Potpuno se slažem. Tri supskale odnose se na podršku prijatelja, podršku porodice i podršku partnera.

Satisfaction with Life Scale (SWLS; Diener et al., 1985) je kratka skala od pet ajtema kojom se meri kognitivna dimenzija subjektivnog blagostanja i zadovoljstva životom, gde se stepen slaganja izražava na sedmostepenoj Likertovoj skali, od 1 – Uopšte se ne slažem do 7 – Potpuno se slažem.

2.4. Analiza podataka

Prikupljeni podaci su obrađeni korišćenjem t-testa nezavisnih uzoraka, Pirsonove korelacije za ispitivanje odnosa između varijabli i regresione analize.

3. Rezultati

Tabela 1. sadrži deskriptivno-statističke podatke o varijablama korišćenim u istraživanju, kao i rezultate t-testa nezavisnih uzoraka koji je sproveden da bi se uporedili prosečni skorovi grupa zaposlenih i nezaposlenih. Postoji statistički značajna razlika na percipiranoj socijalnoj podršci i zadovoljstvu životom, jer su prosečni skorovi na svim varijablama veći kod zaposlenih nego kod nezaposlenih.

Tabela 1. *Aritmetička sredina, standardne devijacije i rezultati nezavisnog t-testa*

	Ceo uzorak		Nezaposleni		Zaposleni		t(277)	Koenova d
	M	SD	M	SD	M	SD		
PFC	6.02	1.33	5.54	1.53	6.58	.76	-.505	-.066
EFC	5.70	1.49	5.03	1.68	6.49	.65	-.092	-.012
AC	5.54	1.51	5.16	1.62	5.98	1.24	-.609	-.079
SO	2.67	.47	2.65	.46	2.68	.49	-6.436**	-.840
Family	2.31	.41	2.31	.41	2.32	.42	-4.866**	-.591
Friends	2.28	.39	2.26	.39	2.31	.41	-4.305**	-.562
SWLS	5.51	1.16	5.18	1.22	5.91	.95	-5.044**	-.659

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$; PFC = Prevladavanje usmereno na problem; EFC = Prevladavanje usmereno na emocije; AC = Prevladavanje izbegavanjem; SO = Podrška partnera; Family = Podrška porodice; Friends = Podrška prijatelja; SWLS = Zadovoljstvo životom.

Rezultati korelacione analize prikazani u Tabeli 2. ukazuju da postoji povezanost između viših skorova na prevladavanju usmerenom na problem i percipiranoj socijalnoj podršci a nižih na prevladavanju usmerenom na emocije i viših skorova na zadovoljstvu životom.

Tabela 2. *Korelaciona analiza*

	1	2	3	4	5	6	7
1 – PFC	-	.391**	.439**	.126	.139*	-.039	.156*
2 – EFC		-	.339**	-.155*	-.089	-.126	-.163*
3 – AC			-	-.012	-.001	-.073	.077
4 – SO				-	.632**	.520**	.521**
5 – Family					-	.398**	.532**
6 – Friends						-	.421**
7 – SWLS							-

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$; PFC = Prevladavanje usmereno na problem; EFC = Prevladavanje usmereno na emocije; AC = Prevladavanje izbegavanjem; SO = Podrška partnera; Family = Podrška porodice; Friends = Podrška prijatelja; SWLS = Zadovoljstvo životom.

Sprovedena je regresiona analiza da bi se utvrdilo da li varijable istraživanja značajno predviđaju zadovoljstvo životom (Tabela 3). Može se zaključiti da je model značajan i da se percipirana socijalna podrška i prevladavanje usmereno na emocije pojavljuju kao značajni prediktori zadovoljstva životom. Ovaj rezultat ukazuje da viši nivo percipirane socijalne podrške doprinosi višem nivou zadovoljstva životom, dok viši nivo prevladavanja usmerenog na emocije doprinosi nižem nivou zadovoljstva životom.

Tabela 3. *Percipirana socijalna podrška i stilovi prevladavanja kao prediktori zadovoljstva životom*

	β	p	F	p	R	R^2
Podrška partnera	.190	.010	24.796	.001	.628	.110
Podrška porodice	.305	.001				
Podrška prijatelja	.192	.002				
Prevladavanje usmereno na problem	.117	.058				
Prevladavanje usmereno na emocije	-.161	.006				
Prevladavanje izbegavanjem	.096	.101				

Rezultati t-testa nezavisnih uzoraka, kada je u pitanju pol, ne pokazuju razlike u pogledu zadovoljstva životom ($t(234) = -.926, p = .356$), pri čemu muškarci imaju više skorove ($M = 5,60, SD = 1,20$) od žena ($M = 5,46, SD = 1,13$). Takođe, nema značajnih razlika u pogledu bračnog statusa ($t(234) = 1.360, p = .175$), pri čemu ispitanici koji su u braku imaju više skorove ($M = 5,61, SD = 1,21$) od onih koji nisu ($M = 5,41, SD = 1,09$). Ne postoji značajna korelacija između zadovoljstva životom i godina starosti ($r = -.11, p = .12$) ili trajanja nezaposlenosti ($r = -.09, p = .16$).

4. Diskusija

Kako bismo bolje razumeli povezanost percipirane socijalne podrške, stilova prevladavanja i zadovoljstva životom, u ovom istraživanju ispitivali smo da li su percipirana socijalna podrška i stilovi prevladavanja prediktori zadovoljstva životom i da li postoje razlike u nivou zadovoljstva životom kada se uporede grupe zaposlenih i nezaposlenih sa visokom stručnom spremom.

Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna razlika na percipiranoj socijalnoj podršci i zadovoljstvu životom, jer su prosečni skorovi na svim varijablama veći kod zaposlenih nego kod nezaposlenih. Ranija istraživanja su pokazala da nezaposlenost ima negativan uticaj na zadovoljstvo životom (Clark, 2006; Ervasti & Venetoklis, 2010; van der Meer, 2014; Winkelmann, 2008) i na socijalnu podršku.

Veće zadovoljstvo životom povezano je sa višim skorovima na prevladavanju usmerenom na problem i percipiranoj socijalnoj podršci, kao i sa nižim skorovima na prevladavanju usmerenom na emocije, dok su značajni prediktori percipirana socijalna podrška i prevladavanje usmereno na emocije. Viši nivo percipirane socijalne podrške doprinosi višem nivou zadovoljstva životom, dok viši nivo prevladavanja usmerenog na emocije utiče na niži nivo zadovoljstva životom. Ovi rezultati su u skladu sa prethodnim istraživanjima o zadovoljstvu životom koja su ustanovila pozitivnu korelaciju sa prevladavanjem usmerenim na problem i negativnu sa prevladavanjem usmerenim na emocije (Korpela et al., 2018; Soikan et al., 2019). Ranija istraživanja su takođe pokazala da je socijalna podrška neophodna za razumevanje zadovoljstva životom (Baumeister & Leary, 1995; Diener & Oishi, 2005).

Što se tiče zadovoljstva životom i socio-demografskih varijabli, nema razlika u pogledu starosti, pola, bračnog statusa ili trajanja nezaposlenosti, iako smo očekivali da ih bude. U ovom istraživanju nisu prikupljeni relevantniji demografski podaci tako da bi buduća istraživanja trebala da posvete odgovarajuću pažnju ovom pitanju. Takođe, trebalo bi ispitati da li se ovi nalazi mogu potvrditi naknadnom studijom, s obzirom da je istraživanje pokazalo da postoje razlike u nivou zadovoljstva životom u odnosu na trajanje nezaposlenosti (Clark, 2003, 2006; Winkelmann, 2008; Winkelmann & Winkelmann, 1998).

Na osnovu dobijenih rezultata, možemo zaključiti da su percipirana socijalna podrška i stilovi prevladavanja značajni za programe intervencija usmerene na nezaposlena lica. Različiti programi koji nude obuku u traženju posla doveli su do kvalitetnijeg ponovnog zapošljavanja, u smislu zarade i zadovoljstva poslom, kao i veće motivacije među nezaposlenima (Caplan et al., 1989). Programi koji uzimaju u obzir faktore, kao što su percipirana socijalna podrška i strategije za rešavanje problema, mogli bi da obuhvate nezaposlene s visokom stručnom spremom. S obzirom na to da nezaposlenost negativno utiče na mentalno zdravlje i zadovoljstvo životom (Winkelmann, 2008), ovakve interventne programe za nezaposlena lica trebalo bi što pre primeniti u praksi.

Literatura

- Baumeister, R., & Leary, M. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497–529. doi:10.1037/0033-2909.117.3.497
- Caplan, R. D., Vinokur, A. D., Price, R. H., & van Ryn, M. (1989). Job seeking, reemployment, and mental health: a randomized field experiment in coping with job loss. *The Journal of applied psychology*, 74(5), 759–769. doi:10.1037/0021-9010.74.5.759
- Carver C. S. (1997). You want to measure coping but your protocol's too long: consider the brief COPE. *International journal of behavioral medicine*, 4(1), 92–100. doi:10.1207/s15327558ijbm0401_6
- Cimarolli, V. R., & Wang, S. W. (2006). Differences in social support among employed and unemployed adults who are visually impaired. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 100(9), 545–556. <https://shuwen.haverford.edu/wp-content/uploads/2018/09/CimarolliWang2006-JVIB.pdf>
- Clark, A. (2003). Unemployment as a social norm: psychological evidence from panel data. *Journal of Labor Economics*, 21, 323–350. doi:10.1086/345560
- Clark, A. (2006). A note on unhappiness and unemployment duration. *Applied Economics Quarterly*, 52, 291–308. <https://docs.iza.org/dp2406.pdf>
- Diener, E., & Oishi, S. (2005). The nonobvious social psychology of happiness. *Psychological Inquiry*, 16, 162–167. doi:10.1207/s15327965pli1604_04
- Ervasti, H., & Venetoklis, T. (2010). *Unemployment and Subjective Well-being*. *Acta Sociologica*, 53(2), 119–139. doi:10.1177/0001699310365624
- Fischer, R., Scheunemann, J., & Moritz, S. (2021). Coping Strategies and Subjective Well-being: Context Matters. *Journal of Happiness Studies*. doi:10.1007/s10902-021-00372-7 .
- Flewelling, K. D., Sellers, D. E., Sawicki, G. S., Robinson, W. M., & Dill, E. J. (2019). Male gender and unemployment are associated with lower levels of perceived social support in adults with cystic fibrosis. *Journal of Psychosomatic Research*, 127, 109858. doi: 10.1016/j.jpsychores.2019.10
- Kong, F., Perrucci, C.C. & Perrucci, R. (1993) The impact of unemployment and economic stress on social support. *Community Mental Health Journal*, 29, 205–221. doi:10.1007/BF00778807
- Korpela, K. M., Pasanen, T., Repo, V., Hartig, T., Staats, H., Scopelliti, M., et al. (2018). Environmental strategies of affect regulation and their associations with subjective well-being. *Frontiers in Psychology*, 9, 1–15. doi:10.3389/fpsyg.2018.00562.

- Lorenzini, J., & Giugni, M. (2010). Youth coping with unemployment: The role of social support. *Revue Suisse de Travail Social*, 11, 80-99. <https://www.eui.eu/Projects/POLCON/Documents/publication2lorenzini.pdf>
- McKee-Ryan, F., Song, Z., Wanberg, C. R., & Kinicki, A. J. (2005). Psychological and Physical Well-Being During Unemployment: A Meta-Analytic Study. *Journal of Applied Psychology*, 90(1), 53–76. doi:10.1037/0021-9010.90.1.53
- Milner, A., Krnjacki, L., Butterworth, P., & LaMontagne, A. D. (2016). The role of social support in protecting mental health when employed and unemployed: A longitudinal fixed-effects analysis using 12 annual waves of the HILDA cohort. *Social Science & Medicine*, 153, 20–26. doi: 10.1016/j.socscimed.2016.01.
- Pavlova, M. K., & Silbereisen, R. K. (2012). Age, cumulative (dis)advantage, and subjective well-being in employed and unemployed Germans: A moderated mediation model. *Journal of Occupational Health Psychology*, 17(1), 93–104. doi:10.1037/a0026426
- Richter, E.P., Brähler, E., Stöbel-Richter, Y. et al. (2020) The long-lasting impact of unemployment on life satisfaction: results of a longitudinal study over 20 years in East Germany. *Health Quality Life Outcomes* 18, 361 doi:10.1186/s12955-020-01608-5
- Sojo, V., & Guarino, L. (2011). Mediated Moderation or Moderated Mediation: Relationship between Length of Unemployment, Resilience, Coping and Health. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 272-281. doi:10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n1.24
- Solove, E., Fisher, G. G., & Kraiger, K. (2015). Coping with Job Loss and Reemployment: A Two-Wave Study. *Journal of business and psychology*, 30(3), 529–541. doi:10.1007/s10869-014-9380-7
- Soykan, A., Gardner, D., & Edwards, T. (2019). Subjective wellbeing in New Zealand teachers: An examination of the role of psychological capital. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 1–9. doi:10.1017/jgc.2019.14
- van der Meer, P.H. (2014) Gender, Unemployment and Subjective Well-Being: Why Being Unemployed Is Worse for Men than for Women. *Social Indicators Research* 115, 23–44. doi:10.1007/s11205-012-0207-5
- Winkelmann, L., & Winkelmann, R. (1998). Why are the unemployed so unhappy? Evidence from panel data. *Economica*, 65, 1–15. doi:10.1111/1468-0335.00111
- Winkelmann, R. (2008). Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 10(4), 421–430. doi:10.1007/s10902-008-9097

- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multi-dimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment*, 52(1), 30–41. doi:10.1207/s15327752jpa5201_2
- Živanović, M. & Vukčević-Marković, M. (2019). Strategije prevladavanja stresa – kratka forma [Brief COPE]. <https://osf.io/7huz8>